

SVERIGES RUNINSKRIFTER

UTGIVNA AV

KUNGL. VITTERHETS HISTORIE OCH ANTIKVITETS AKADEMIEN

ANDRA BANDET

ÖSTERGÖTLANDS RUNINSKRIFTER

GRANSKADE OCH TOLKADE

AV

ERIK BRATE

STOCKHOLM

KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER

1911
[111410]

43. Ingelstad, Östra Eneby sn, Bråbo hd.

Pl. XIV. Fig. 4.

Litteratur: L. 2027; W, 9; G. Stephens, *ONRM* II, s. 837 f., med teckningar av Liljegren och Wiede; Bugge, *Rök* I, s. 99, 166 ff.; Bugge, *Runverser* s. 304 i *ATS* X.

Runinskriften befinner sig på övre ytan av en bergknalle i trädgården vid Ingelstad norr om manbyggnaden och är den högsta punkten i vid omkrets. Ristningen är 8 steg från den övre ytans södra ända, närmare den norra. Berget stupar på västra sidan brant ner och utgör en oavbruten vägg från södra ändan till ristningen, från vilken en sned avsats sträcker sig nedåt väggens halva höjd. Inskriftens översta gränslinie är blott 18 cm från slutningen.

Liljegren har av denna ristning efterlämnat en teckning, som H. Hildebrand 1866 påträffade bland hans efterlämnade papper. Lektor L. Wiede i Linköping besökte ock inskriften ett par tre gånger, ena gången 1846, och har ävenledes gjort en teckning av densamma. Båda dessa teckningar äro återgivna av Stephens. Ristningen själv visste man sedan länge icke, var den fanns, tills den på våren 1894 återfanns av inspektor A. Granqvist i Ingelstad efter att redan 1893 av mig hava blivit eftersökt.

Inskriften utgöres av två rader med linier upptill och nedtill och den mellersta linien gemensam för båda. Längden är 42 cm. Övre raden är 9,5 cm bred, den nedre 5,5 cm.

På ett avstånd av 25 cm nedanför inskriftens nedre linie finnes ett $2\frac{1}{2}$ —3 cm djupt hål, omgivet av 9 streck i strålförm. Denna »sol» omgives av tre tämligen flatbottnade punkter, en i nordost, en i nordväst och en i söder, och mellan varje par av punkter befinna sig tre av solens strålar. Detta förhållande är alldeles tydligt mellan den nordvästra och södra punkten och mellan den södra och nordöstra; mellan den nordvästra och nordöstra är blott strecket vid den nordöstra fullt klart, det mellersta är skönjbart men strecket vid nordvästra punkten otydligt. Dessa punkter ha utseende av att vara huggna, och den symmetriska fördelningen av strålarne mellan dem talar ock för att de äro det.

Däremot kan en »harpun» svårigen vara huggen, som antagits finnas mellan »solen» och inskriften, då dess streck äro breda och flacka och alldeles avvika från den övriga inskriftens skaplynne.

Ovanför inskriften finnes ett svärd ristat av vikingatidens form. Det börjar 2,5 cm ovan stavens topp till **k** i **karpi** och slutar 4 cm ovan runradens övre linie mitt för knäet till **r** i **karpi**. Längden är 11 cm.

Inspektor A. Granqvist meddelade vid mitt besök d. 10 juni 1895, att gamla personer uppgivit, att en sten funnits uppe på berget, där inskriften är, och att även på denna sten inskrift funnits. Denna sten hade sedan tagits till grund eller stenfot i ladugården. Dessa personer ha dock icke själva sett denna sten utan blott hört uppgiften av äldre, varför den icke kan anses säker.

Övre radens inskrift börjar med ett skiljetecken av tre punkter ovanför varandra. Runan 1 är **s** i form av ett 3,5 cm långt streck från övre linien. R. 2 **a** har en 9,5 cm lång stav mellan de båda linierna; kännestreckets utgångspunkt utgår 3 cm nedifrån, 5,5 cm uppifrån, snett uppåt, går efter sin nedre kant 1,5 cm t. h. om staven och skjuter ut en knapp $\frac{1}{2}$ cm t. v. om staven. Runan har samma form som **þ a** på Rök-stenen. På r. 3 korsas staven $\frac{1}{2}$ cm uppifrån av ett kännestreck, som sluttar åt höger och går ej fullt 1 cm t. v., 1,5 cm t. h. om staven. R. 3 är **l**, vilken form denna runa ock har på Tuv-stenen, Jæderen, enligt Bugge, *Rök I*, s. 109. R. 4 är **s**, ett streck 3,5 cm från övre linien. R. 5 är **i**, en 9,5 cm lång stav, något lutad mot inskriftens början; 3 cm uppifrån blir runan smal och återfår först 1 cm nedifrån sin förra bredd. Smalheten har orsakats av en skada, som omger runans mitt och sträcker sig t. v. därom under r. 4. Några kännestreck synes denna skada icke hava utplånat. R. 1—5 **salsi** utgöra uppenbarligen ett namn, då r. 6—10 utgöra ordet **karþi** 'gjorde'. På **k** i **karþi** utgår kännestreckets utgångspunkt 2 cm nedifrån, på **a** 2,5 cm och dess kännestreck sträcker sig 1,5 cm t. h. om staven och knappt $\frac{1}{2}$ cm t. v. På **þ** i **karþi** utgår kännestreckets utgångspunkt en knapp cm från stavens ändar. Övre radens sista ord är **sul**, vars **s** är 3 cm, upptill grundare; på **u** är staven nästan borta ovan kännestreckets utgångspunkt, 2,5 cm uppifrån; på **l** korsas staven av kännestreckets utgångspunkt $\frac{1}{2}$ cm uppifrån, vilket sträcker sig 1 cm t. h. om staven, $\frac{1}{2}$ cm t. v. Därpå följer en djup skåra i berget, som troligen funnits före ristningen, varför den ej utplånat något. I kanten av skåran finnes en fördjupning, som ses 1,5 cm och skulle kunna ha varit **r** 3 cm långt, men att den så ock varit, kan ej påstås.

Nedre raden börjar liksom den övre med ett skiljetecken av tre prickar över varandra, av vilka den nedersta står invid och går ihop med nedre slinglinien. Radens första runa är den urnordiska runradens **d** **ᚳ**, alldeles otvetydig, 5,5 cm hög, 4,5 cm bred, och även följt av ett skiljetecken av tre prickar.

Radens första runa av kortkvisttypen är **15 s** 2,5 cm uppifrån. Vid nedre slinglinien mitt emot finnes visserligen en fördjupning, men det kan ej vara tal om att denna vore huggen och med runan bildade ett kolon, som för övrigt vore egendomligt efter skiljetecknet av tre punkter näst förut. R. 16 är **k**.

R. 17 är **u** med kännestreckets utgångspunkt en knapp cm uppifrån, r. 18 **t** av en form, som motsvarar **l** i **salsi**, **sul**, i det staven $\frac{1}{2}$ cm uppifrån korsas av ett rakt kännestreck nedifrån v. uppåt h., som t. v. är 1 cm, t. h. $\frac{1}{2}$ cm.

Efter r. 18 **t** finnas nedtill två stycken av stavar, r. 19—20. Vid granskningen under skycket gjorde ristningen intryck av att 19—20 tillsammans bildat **u**, om ock de säkra spåren upphörde innan r. 20 börjat kröka sig inåt r. 19. R. 20 är emellertid oskadd ända till toppen, r. 19 är däremot på övre hälften förstörd. R. 20 kan alltså icke hava haft kännestreck t. h., liksom icke heller r. 19 t. v., om icke en liten fördjupning på mitten varit den t. v. överskjutande delen av ett kännestreck till **þ a**.

R. 21 **þ** med kännestrecken utgående så gott som från stavens ändar är något skadad men ovedersäglig. R. 22—23 äro ytterst svåra att fastställa. 2,5 cm från varandra synas två stavar vid nedre linjen; den vänstra, r. 22, kan följas 2,5 cm uppåt, varjämte en knapp cm är synlig av dess topp; den högra, r. 23, ses 4 cm. På ingendera skönjes kännestreck. T. h. om r. 23 finnes en fördjupning, lik kännestreckets utgångspunkt till **þ**, men det är

mycket ovisst, om den är huggen, och osannolikt, emedan den synes skild från staven och icke är så rundad inuti som de huggna strecken. R. 22—23 höra troligen icke ihop till en runa utan äro två skilda med kännestreck i toppen. Att r. 22 varit r k såsom Liljegren läser, synes ej alldeles omöjligt; kännestreckets skulle då utgå 2 cm uppifrån, 3,5 cm nedifrån, men enligt **karpi** utgår kännestreckets till **k** mycket längre ned. Det är möjligt, att vad som synes vara nedre kännestreckets till **k**, är skuggan av kännestreckets till r a . R. 24 är ett fullt tydligt **a** med kännestreckets 1 cm till höger om staven, $\frac{1}{2}$ cm till vänster.

Inskriftens sista ord är **hiu**, vars **h** har kortkvistformen \dagger med tydlig prick; på **u** utgår kännestreckets en knapp cm uppifrån, är tydligt så långt som ett kännestreck till r , blir så grundare genom en liten knöl men fortsätter straxt liksom litet t. h. om sin förra sträckning dock något böjt, vilket givit upphov till Liljegrens läsning r lr . Denna del av kännestreckets nedom knölen är dryga 3,5 cm.

Omedelbart efter **hiu** finnes intet skiljetecken, men på andra sidan om ett par skåror i hällen står ett snett kors, som uppenbarligen skall avsluta raden.

Inskriften utgöres alltså av följande runor:

Övre raden: : **salsi karpi sul**

5 10

Nedre raden: : **d : skut?? þ??a hiu ×**

15 20 25

Då **karpi** är 3 sing. pret. 'gjorde', måste **salsi** vara dess subjekt och sålunda ett mansnamn; SD. III, 166 (1314) förekommer *ketillo salsason* Häls., s. 323 (1317) ortnamnet *Salsabæk*, Östkind's hd, Östergötland. Isl. *Sölsi* finnes bland sjökonungars namn Sn. Ed. I, 440, 548, II, 154.

Ordet **sul** utgör objektet till **karpi**, och prof. S. Bugge föreslår att tyda det som *söl* 'sol(en)' och anser det syfta på den grop med nio strålar, tre och tre åtskilda av prickar, som finnes nedom ristningen. Denna tolknings styrka ligger i att **sul** återgives med det ord, som väl oftast förekommer av dess möjliga motsvarigheter, och att ristningen äger gropen med strålar som förklaring av den överraskande förekomsten av ordet 'sol' som objekt till 'gjorde'. Inför detta påtagliga samband mellan bild och runor måste all tanke på att tyda **sul** annorlunda förfalla.

Runan **d** i början av nedre raden har prof. S. Bugge föreslagit att tolka som mansnamnet *Dagr*, subjekt till **hiu** 'högg', enär runans ags. namn är *dæg*, och 'dag' troligen ock varit runans urgermanska namn. För att denna skarpsinniga tydning också är riktig, talar runans ställning i radens början som motsvarighet till övre radens **salsi**, och därigenom vinnes en förklaring på förekomsten av runan **d**, som annars skulle vara oförklarlig. Orden mellan **d** och 3 sing. pret. **hiu** *hiō* 'högg' måste innehålla objektet till detta verb. Närmast före **hiu** står en ack. på *-a* av dem. pron. 'denne', som eftersom näst sista runan icke är **s**, antingen måste vara ack. sg. mask. eller neutr., sannolikt det senare, enär kännestreckets borde kunna spåras, om r. 23 varit **n**, varemot det till t kan väntas förstört. Måhända synes en skugga av kännestreckets till f t .

Då emellertid runorna före detta förmodade **þ[at]a** icke passa till något neutralt subst., vartill **þ[at]a** kunde vara bestämning, antager jag, att **þ[at]a** ensamt är objekt till **hiu** och betecknar den förevarande runinskriften, liksom **þita** på Forsa-ringen enligt Bugges tydning

Rune-Indskriften paa ringen i Forsa Kirke s. 24; Wadstein, *Runinskriften på Forsaringen* s. 17 f. i *Skrifter utg. af K. Humanist. Vetenskaps-Samf. i Upsala* VI, 3 har visserligen en annan uppfattning.

R. 15—20 **skut**?? förmodar jag hava varit **skut[a i]** och hava utgjort dat. sing. av fsv. **skūti*, isl. *skúti* m. 'ludende, med Overdelen fremover hængende Fjeld, Fritzner², styrd av efterställd prep. i 'uti'. Man skulle även kunna tänka på prep. *ā*, men liksom i de flesta övriga inskrifter av kortkvisttypen bör runan **o** haft utseendet **þ**, och denna form kan r. 20 icke hava haft. Den enstaka liggande bergkullen, som tätt ovan inskriften stupar brant ned, torde hava kunnat betecknas med detta ord, vilket ju ingår i bergnamnen Åreskutan och Anjeskutan.

Inskriftens transskription är alltså följande:

Sōlsi (el. *Salsi*) *gærði sōl. D[agr] skut[a i] þ[ætt]a hiō.*

Översättning: Solse (el. Salse) gjorde solen; Dag högg detta på bergknallen.

Vad kan då syftet vara med denna ristning? Prof. Bugge antar den utförd för ro skull och har måhända rätt däri. Det kan tänkas, att Solse härlett sitt namn från sol och roat sig att rista en sådan, och att sedan ock Dag velat visa sin idrott att rista runor. Men möjligt är ju ock, att ristandet av solen, svärdet och runorna kan hava haft något allvarligt syfte, som är oss förborgat. Måhända utgör 'solen' ett spår av soldyrkan, jfr om sådana i Norge *Danske Studier* 1905, s. 115 f., och den hjulformiga bilden av solen på den danska stenen från Ryegaard från bronsåldern, se S. Müller, *Aarbøger f. nord. Oldk. og Hist.* 1907, s. 106 f. Prof. Löffler ifrågasätter, att ristningen av 'solen' varit ett trollmedel att få solen att skina, varå Frazer, *The Golden Bough*³, Part. I, Vol. 1 (1911), s. 311 f. anför många ex., av vilka det är närmast jämförligt, att en rund sten lades på marken med vita spån utgående i strålförm för att härma solstrålarne.

En annan gåta, som denna ristning innehåller, är förekomsten av runan **ǫ d**. På ristningens egen tid, som Bugge, *Runverser* s. 306, antager vara i mitten eller andra hälften av 900-talet, måhända kan den antagas vara 900-talets förra del, användes icke mera den 24-teckniga runraden; ristarens bruk av 'densamma' är alltså ett bevis på runologisk lärdom. Sannolikt har han fått kunskap om motsvarande ags. runas namn *dæg* och därför anbringat **ǫ d** i betydelsen *Dagr*, som var både ett mansnamn och runans namn. Att de äldre nordiska runornas gamla namn och betydelse skulle fortleivat till ristarens tid, skulle strida mot resultatet av Wimmers undersökning om runskriftens utveckling i Norden. Jfr *Rök* III, s. 290 f.

